

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ ПОЧАТКУ XVIII СТОЛІТТЯ: ІСТОРИЧНІ ТРАДИЦІЇ ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Протягом століть питання виховання завжди було в центрі уваги суспільства. Впливові філософи, педагоги та мислителі постійно звертали увагу на значення духовно-морального розвитку особистості. Початок XVIII століття в історії України ознаменувався складними політичними, економічними та культурними процесами. Це був час становлення Гетьманщини зі своєю власною системою освіти та виховання. Важливу роль у розвитку педагогічної думки того періоду відігравав духовно-моральний аспект виховання.

Духовно-моральне виховання в Україні початку XVIII століття ґрунтувалося на загальнохристиянських цінностях. Православна віра вважалася основою світогляду та морального кодексу українців. Виховання дітей мало на меті сформувати особистість, яка б жила згідно з Божими заповідями, була покірною батькам, шанувала старших, дбала про ближніх тощо. Велику роль у духовно-моральному вихованні відігравали також школи, значна частина яких були церковно-парафіяльними. У них дітей навчали грамоті, катехізису, церковному співу. Важливим завданням шкіл було також виховання в дітей поваги до старших, працелюбності, чесності.

Видатними діячами української педагогічної думки початку XVIII століття, які зробили значний внесок у розвиток духовно-морального виховання, були Феофан Прокопович, Іоанн Максимович, Стефан Яворський. У 1721 році з ініціативи Феофана Прокоповича було відкрито будинок сиріт та бідних дітей. Розвиток освіти та виховання Прокопович розглядав як основну умову процвітання держави, бо був прихильником суспільних форм виховання та освіти. Педагогічні погляди Феофана Прокоповича яскраво відображені у працях «Перше учення отрокам» (1720 рік) та «Духовний регламент» (1721 рік). На перший план у працях виступає традиційний український гуманізм, гуманне ставлення до дітей різних верств населення, гуманістичні основи навчання, освіти та виховання [3]. Іоанн Максимович вбачав головною метою педагогічної діяльності моральне виховання, яке об'єднувало розумове та трудове. Як ідеал виховання він розглядав формування моральної, високоінтелектуальної та працюючої особистості. Педагог наголошував на використанні праці як одного із найважливіших засобів виховання особистості. Він зазначав, якщо людина не працюватиме, на неї очікує не лише моральне падіння, а й духовна загибель, вбачав зв'язок між моральними та релігійними мотивами із загальнолюдськими поглядами на норми поведінки особистості в суспільстві. Стверджував про залежність долі людини від її характеру та

виховання, а не лише від волі Божої. З самого дитинства Іоанн Максимович виховувався в християнському благочесті, приклад якого він вбачав у своїх батьках [1]. Однією з основних рушійних сил формування теоретичних ідей Максимовича щодо морального виховання розглядаємо міцні сімейні православні традиції. Православні духовні цінності, як національна самоідентичність, особливо в умовах глобалізації, для України — це порятунком не лише в духовному, а й в широкому значенні. Саме воно має стати тим самим ціннісним орієнтиром для сучасної молоді, яка ознаменує переродження цінностей, повернення до істинних ідеалів, після багатьох років атеїстичного життя нашого народу.

Релігія, як носій духовності, в усі часи була важливим елементом життя людей, вона була тим самим носієм, яка оберігала та збагачувала такі поняття, як: любов, добро, співчуття, толерантність тощо. У сучасному суспільстві релігія виступає як спосіб практичного пізнання світу. Процес релігійного виховання вимагає цілісного підходу, адже важливо не лише інтегрувати особистість у релігійну субкультуру, а й забезпечити глибоке розуміння релігійних цінностей. Для більшості наших співгромадян, які не ведуть активного релігійного життя, але все ж пов'язані із православною традицією, важливо отримати хоча б базову світоглядну опору в житті.

Поняття «духовно-морального» виховання відображає соціально-політичні зміни на різних історичних етапах свого розвитку. В сучасних умовах суспільний моральний ідеал зазнає трансформації та характеризується серйозними суперечностями. Сутність духовно-морального виховання полягає у сприянні розвитку особистості у сфері духовності та моралі. Моральність розглядається як система норм, що визначається конкретною спільнотою, і може відповідати різним нормам поведінки у різних соціальних групах. Сьогодні важливо, щоб моральність базувалася на високому рівні духовного розвитку особистості.

Спектр поняття «духовно-моральний» досить значний і немає єдиного визначення. Моральність розглядається як система норм і правил, які існують самостійно та визначаються конкретною спільнотою, тому вона може відповідати будь-яким нормам поведінки, що існують у різних соціальних групах. У сучасному світі важливо, щоб моральність ґрунтувалася на рівні високого духовного розвитку особистості. Термін «духовність», має певний суттєвий зміст, який охоплює філософію та релігію, які є основними методами осмислення світу для людини. Протягом всього свого періоду духовне виховання, як нематеріальна сторона життя людей, впливало на матеріальний світ. Сьогодні цей процес відрізняється від релігійних пошуків і розглядається як самостійне явище.

Духовно-моральний розвиток має надавати ще не зрілій особі поштовх до самостійного прийняття духовно-моральних цінностей. Реалізувати його можна через пізнавальну, естетичну та практичну діяльність. Але при цьому найважливішу роль у вирішенні цього завдання

відіграють традиції православної культури, які сприяють набуттю моральних ідеалів та морально-естетичних норм поведінки людини. У більшості сімей батьки змалку виховують своїх дітей у православній вірі (хрещення, читання дитячої Біблії, підготовка та святкування православних свят — Великдень, Різдво Христове, виконання обрядів під час цих свят, спільне відвідування святкових служб тощо), вшановують сімейні православні традиції. Саме вони допомагають знайти моральний ідеал та морально-етичні норми поведінки. Свято є засобом педагогічного впливу, що дає змогу емоційно пізнавати та освоювати навколишній світ і засади моральності, допомагає у відновленні зв'язку часів та поколінь, сприяє формуванню основ національної самосвідомості, вчить добру тощо. Виховання людини, формування духовно розвиненої особистості, яка сповнена любові до своєї країни, потреби творити та самовдосконалюватися є найважливішою умовою успішного виховання. Отже, духовно-моральне виховання відіграє ключову роль у формуванні особистості, закладаючи основи морального світогляду, орієнтованого на високі духовні та релігійні цінності. Релігія тут виступає не лише як носій етичних норм, а і як основа самосвідомості, яка формує світогляд, збагачує здатність до співчуття, доброти, толерантності. Процес релігійного виховання особливо ефективно реалізується у сімейному колі та в оточенні, яке підтримує спільні духовні цінності, що забезпечує особистості міцну світоглядну опору [2].

Таким чином, духовно-моральне виховання, що ґрунтується на релігійних традиціях, є важливим складником не лише індивідуального розвитку, а й зміцнення суспільної єдності. Православні цінності, як компонент української культурної спадщини, спрямовані на формування моральних орієнтирів, зміцнення зв'язку між поколіннями та збереження національної самосвідомості.

Список використаних джерел

1. Бочкарь А., архім. Арсеній «Митрополит Іоанн Тобольський». URL: <https://parafia.org.ua/biblioteka/zhyttya-svyatyh-i-podvyzhyukiv/mytropolyt-ivan-maksymovych>
2. Єрахторіна О. М. Духовно-моральний розвиток особистості і її відповідальність в сучасних умовах. Духовно-моральнісні основи та відповідальність особистості у долі людської цивілізації: зб. наук. пр: за матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (5-6 листопада 2014 р., м. Харків: у 2 ч. Ч. 2). Харків, НТУ "ХПІ", 2015. С. 180-184.
3. Прокопович Феофан. «Ім'я і праця для нащадків». URL: <https://msmb.org.ua/biblioressursi/bibliografiya/osobistosti/prokopovich-feofan-ima-i-pratsya-dlya-nashtadkiv/>